

Tanterv és valóság az anyanyelvi nevelésben

Stigmatizált nyelvi jegyek az oktatásban és a
metanyelvi narrációkban

Készült a **Bethlen Gábor Alap** támogatásával

Vukov Raffai Éva
Újvidéki Egyetem, MTTK Szabadka
Verbi Nyelvi Kutatóműhely

Tanterv, tankönyv

Kizárólag a sztenderdre és az egy megoldás elvére épít.

Téves kiindulópont: A diák tökéletlenül használja anyanyelvét, ezért meg kell tanítani a nyelv *egyetlen helyes használatára*. (ld. Kálmán – Molnár 2009)

Elfogadható alternatíva: hozzáadó szemléletű anyanyelvi nevelés, kettősnyelvűség kialakítása.

Középiskola

- Rendszeren túli kitekintésként jelenik meg az aggodalom, hogy esetleg valaki „helytelenül”, szabálytalanul használ egy-egy nyelvi egységet, „rendszeren” kívüli elemet, illetve jónak, elfogadhatónak minősíti azt.
- **Mit és miért helytelenítesz az alábbi mondatokban? Javítsd ki a hibákat!**
- *Mikor kaphatnák új cipőt?– És akkor nagyobb ugornák? – Ki tanítsa nálatok a fizikát?*

Üzenetek

- *meginnák, engessetek, kutatól*

Mondd egyszerűbben, helyesebben!

- Ti is ugyanúgy magyarul beszéltek, mint a többi magyar, csak hibásabban, tökéletlenebbül, ezért erre külön oda kell figyelnünk.

Pedig ilyen üzenet is kódolható lenne a tankönyvekbe:

- Ti is magyarul beszéltek, mint a többi magyar, csak kicsit más ez a magyar nyelv, mert más társadalomban éltek, jellemző rátok a kétnyelvűség, emiatt a nyelvek is bővül olyan kifejezésekkel, amelyek a másik nyelvből valók, éppen ezért egyes pl. Magyarországon használatos elemek meg ritkán jelennek csak meg a vajdaságiak nyelvhasználatában.

Részlet a 3. osztályos tantervből:

- A cselekvést és történést jelentő igék. A cselekvés és történés idejének (jelen, múlt, jövő) felismerése, ezek begyakorlása. A múlt idő jele. Az igemódok: kijelentő mód, felszólító mód. A helyes igeragozás. **A –suk, -sük és a -szuk, -szük helytelen alkalmazása.**
- Az igeidők, igemódok, azaz az igeragozás szabályait és azok leggyakoribb **nyelvhelyességi vétségei.**
- A határozott névelő helyes használata nyelvi igényességre és **tisztaságra** szoktatja a tanulókat.

Részlet a 3. osztályos tankönyvből :

- Karikázd be annak a mondatnak a sorszámát, amelyben helytelenül szerepel az ige!

Mi szeressük a roston sült ételeket.

Jancsi nem látja a táblát.

Erzsi néni, lássa már a feliratot?

Szomszédaim szeretik a virágot.

- A következő kijelentő mondatokban helytelen alakban szerepel az ige. Írd le a mondatot helyesen!

Ők ezt a színt válasszák.

Magdi nem halassza el a látogatást.

Majd beeresszük az udvarra.

6. osztály

A „süksükölésnek” („szukszükölésnek”) elnevezett jelenség az, amikor a –t végű igék esetében nem különböztetjük meg a kijelentő és felszólító módot, és helytelenül a felszólító módú alakot használjuk kijelentő módban is.

A 6. osztályos tankönyv rejtetten a suksükölés kiiktatására szolgáló feladatai közül:

Válaszd ki az alábbi mondatok közül a nyelvileg helyteleneket! Húzd alá pirossal!

- *Sokszor hallgassuk a rádiót.*
- *Sokszor hallgatjuk a rádiót.*

7. osztályosoknak szóló tankönyvi példa:

- Az **igénytelen** köznyelv gyakran használ ilyen mondatokat:
Majd meglássa, mi lesz belőle.
Ti kiirtsátok a gazt, mi műtrágyázunk.
Kifessük a szobát is.
- **Durván vétünk** a nyelvhelyesség ellen, ha a kijelentő mondatban felszólító módú igét használunk. Helyesen így mondjuk:
Majd meglátja, mi lesz belőle.

Metanyelvi attitűdök

Nálunk otthon nem nem úgy beszélnek, mint mondjuk most én itt, hanem jobban az ilyen, a volt helyett vót, vagy nem azt mondjuk], tehát otthon] de én is voltaképpen most már sokszor váltok, tehát, hogy űneki az őneki helyett vagy ő helyett ű és ilyen hasonlók. De hát középiskolában annyira nem figyeltem az ilyesmire, inkább itt. Meg a suksükölés ugyanígy, tehát otthon nagyon suksüköl a család. Tehát, hogy mindenben... 13

Vallomások a suksükölésről: 1.

Én is voltaképpen sokszor most már váltok, (...) de hát középiskolában annyira nem figyeltem az ilyesmire, inkább itt lett ez. Hát otthon nagyon suksüköl a család (...) hát még most is van, hogy suksükölök, hogyha nem figyelek, (...) csak itt van egy ilyen mellékes rossz, hogyha én nagyon nem akarok suksükölni, akkor tyuktyükölök a végén. (Óbecse13.1)

2-3.

...de a második tanárnő az tehát ő már mindent tanterv szerint tanított, és akkor amikor feleltünk nála, akkor bizony szóvá tett mindenféle nyelvhelytelenséget, és akkor ő hívta fel nekünk a figyelmünket, hogy ezt a suksüköt felejtjük el.
17D

Nagyon sok emberen észreveszem a környezetemben, sőt, néha még magamon is, mert nagyon nehéz ezt így koordinálni, de ha észreveszem, akkor rögtön ki tudom magam javítani. 18A

4.

Én régen suksükölve beszéltem (...) régen úgy beszéltem, és akkor nem is tudom, általános iskolába tudom, hogy az egyik osztálytársam szólt rá, hogy ugye, nem suksük, és akkor figyeltem föl, hogy tényleg, hogy ez mennyivel magyarosabban hangzik, amikor (...) olyan, olyan helyesebbnek tűnt igazából (...) Igen, és figyeltem persze, az elején nehéz volt, mert így, ha nem figyeltem oda, akkor még mindig suksükkal mondtam, de aztán viszont úgy átálltam. (...) Otthon megmaradt. 19A

5-6.

*Há talán odafigyelünk jobban, ö ha kicsit megfélekedünk magunkról akkor talán ez a **süksükölés** néha becsusszan úgymond, de mondjuk én személyem szerint nagyon odafigyelek, hogy helyesen mondjam a szavakat 20b*

*Az én osztályomban volt egy fiú, aki annyira görcsölt az miatt, hogy azt hogy kell mondani, hogy túlbonyolította, és hú mit is mondott? **Ekészíttym, ekészíttym**, és ezt mondta, és kétszer egymás után a magyartanárnőnek, hát azt nem fogjuk elfelejteni, szóval annyira izgult arra, hogy hogy kell mondani, hogy 22a*

7.

- *Sokszor van, hogy azokban a szavakban is nem használják a **sukot**, amelyben kellene. Mert annyira odafigyelnek, hogy azt nem szabad használni.*
- *Hát az biztos, hogy amikor odafigyelek rá, akkor nem jelenik meg, viszont észrevettem már magamon, hogy néha úgy mondtam. (..) Otthon inkább, igen mert mondjuk a szüleim használják például, és akkor ha gyakran hallom otthon egész nap, akkor néha nálam is előfordul. 22b*

A nákolással kapcsolatos 3. osztályos tankönyvi feladatok:

Karikázd be azoknak a mondatoknak a sorszámát, amelyekben helytelenül szerepel a feltételes módú ige!

Én inkább szólnák neki.

Csabáék adnák az üdítőt.

Biztosan vigyáznák rád.

Ők is tudnák használni.

A 6. osztályos feladatok közül való az alábbi:

Gyakran halljuk a következő helytelen mondatokat! Beszéljétek meg, mi okozza a nyelvhelyességi hibát!

- *Tudnák jó néhány hasonló esetet mondani.*
- *Az ön helyében nem gondolnák semmi rosszra.*
- *Szívesen meghallgatnák egy-két érdekes történetet.*
- *Mondanák néhány példát.*

- Húzd alá a mondatok igéit!
- Válaszd le függőleges vonallal az igeövekről a toldalékokat!
- Mit veszel észre, ha megvizsgálod a szótő és toldalék hangrendjét?
- Mi okozza a nyelvhelyességi hibát?

A fenti mondatok igéi megfelelnek az 5. osztályban tanult hangrendi illeszkedés törvényének, de a feltételes mód jelen idejében, E/1. személyben nincs illeszkedés.

Szabály 7. osztályban

- A feltételes mód *-ná* jele a mély hangrendű, *-né* jele a magas hangrendű igékhez járul: néznél, olvasnál. Ez a szabály egyetlen esetben nem érvényesül: egyes szám 1. személyben a mély hangrendű igékhez is a magas hangrendű *-né* módjel illeszkedik. A fenti példák csakis így helyesek.

Nákolás

Hát nekem is úgy, valójába a a nákolást azt azt nagyon figyelek arra, hogy mikor hogy beszél] hogy mondom, főleg otthon, otthon a kisöcséimet is így felhívom a figyelmüket, mikor így meghallom 24a

3. osztályban a névelőről

A személynevek előtt a szép magyar beszédben általában nem használunk névelőt. A tulajdonnevek más csoportja névelővel használatos.

Húzd alá a hibákat, majd írd le helyesen a mondatokat!

- A tanító néni felszólította az Esztert. Kezdetben szépen monta a verset, de egyszer csak megakatt. A Lajos sugott neki.

Tőlem nagyobb volt.

Vonzattévesztésként és helytelen használatként határozza meg a könyv szerzője (Pastyik Ilona 2009:99) a *-tól, -től* ragok használatát a *-nál, -nél* helyett a hasonlító szó szerkezetben, noha tudjuk, hogy nyelvünkben a kétféle ragpár már a korai ómagyar korban is egyaránt előfordult hasonlító szerkezetben (Korompay Klára 1991:314).

Húzi, voni

*Én amikor középiskolába kerültem, akkor már jobban próbáltam vigyázni a a beszédemre olyan értelemben, hogy (..) arra, hogy általános iskolában sokat piszkáltak azzal, hogy ö, ö úgy, nem mondtam helyesen a szavakat, hogy **huzi** meg **voni** meg az az **i** végződéssel, és néha suksüköltem, és azokat próbáltam kiküszöbölni.*

*Hát, amikor azt mondtam, hogy **elhúzi** azt a széket, és úgy fura volt nekem utána már, mert azt azt sikerült kiküszöbölnöm az **i** végződést, de még van mit csiszolni rajta. 11N*

Ö-zés

Deviszont ők nem használták az ö betűt, tehát hároman voltak összesen, deviszont, amikor ők hároman beszéltek, akkor viszont ö betűvel kommunikáltak, viszont hogyha velünk becseiekkal vagy péterréveiekkal, akkor viszont e betűvel.

Mellékhatások

- A szülők és a környezet beszédének folyamatos javítása
 - 11, 29
-
- Bűntudat:

Európai példák a kettősnyelvűsége

- „ [Norvégiában] van egy olyan törvény, amely kimondja, hogy a tanároknak tilos megpróbálniuk megváltoztatni azt a nyelvet, amelyet a gyerek az osztályban használ.” (Trudgill 2001)
- Angliában „a nemstandard változatot beszélő diákoknak a hozzáadó kettősnyelvűség jegyében ajánlják a standard tanítását.” (Kontra 2008)

A fennálló nyelvi kettősség az oktatási folyamatban

Átvezetés 1.

- két norma (szabály) egymás mellé állítása
- magyarázat, levezetés
- élő példák
- induktív műveletek

**nemsztenderd
nyelvi norma**

**sztenderd
nyelvi norma**

----->

Átvezetés 2.

- hiba, „vétség”
- figyelmetlenség
- butaság, képesség hiánya

Tervezés, szakaszok:

1. A nyelvhasználat sajátosságainak („bemenet”) megismerése, felmérése

2. A nevelési-oktatási célok („kimenet”) definiálása

3. A megfogalmazott célig való eljutás megtervezése

-- A „másik” szabály beillesztése az oktatási folyamatba

Cél: a tanulók meglevő nyelvtudására való építés, ezáltal rugalmas nyelvi kompetencia létrejötte.

